

pisem. Med njimi najdemo osebnosti, kot so Anton Aškerc, Ivan Dečko, Andrej Einspieler, Lambert Einspieler, Simon Gaberc, Ivan Geršak, Simon Gregorčič, Lavrencij Herg, Ivan Hribar, Anton Korošec, Ivan Križanič, Ivan Kukovec, Fran Levec, Dragutin Lončar, Jakob Meško, Jakob Missia, Jože Muršec, Mihael Napotnik idr., ki so Gregorecu pisali tako iz oddaljenih krajev (Dunaja, Plovdiva, Brescie, Sarajeva, ...) kot tudi iz bližnjih in domačih krajev. Manj znana krajevna imena, ki so se v preteklosti večkrat spremenila, so dopolnjena in pojasnjena z današnjim poimenovanjem. Tematika pisem je zelo različna in se razteza od uradnih pisem oziroma dopisov do povsem osebnih pisem, čestitk, zahval in pozdravov. Pisma so datirana od šestdesetih let 18. stoletja pa vse do zadnjih let Gregorečevega življenja.

V uvodnem delu knjige je v strnjeni obliki predstavljen pregled Gregorečevega političnega delovanja, prav tako so podane glavne značilnosti dobe, v kateri je politično deloval.

Knjigo je avtor obogatil tudi s slikovnim gradivom.

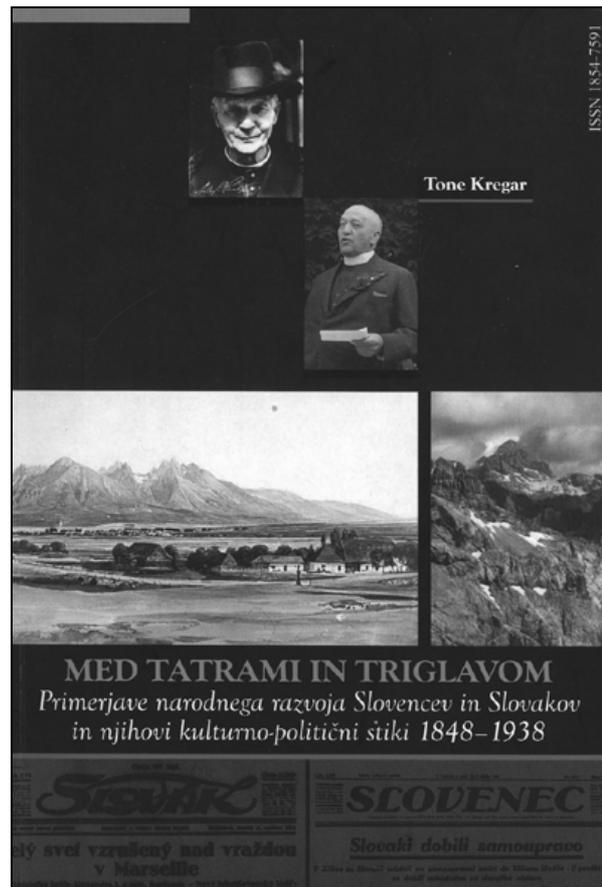
Iz vseh osnovnih in dodatnih podatkov, ki se nanašajo na pisma, lahko spoznamo Gregorečev način razmišljanja in njegove nazore, spoznamo njegove sodobnike ter dobimo vpogled v lokalne in širše politične ter družbene okoliščine tedanjega časa.

V pripravi je že tudi drugi del knjige; izšel naj bi v letu 2008.

Boštjan Zajšek

Tone Kregar, Med Tatrami in Triglavom, Primerjave narodnega razvoja Slovencev in Slovakov in njihovi kulturno-politični stiki 1848–1938, Zgodovinsko društvo Celje, Celje 2007, 352 strani

Od leta 2003 Zgodovinsko društvo Celje v okviru književne zbirke Zgodovini.ce izdaja dela mlajših raziskovalcev slovenske zgodovine, ki se nanašajo na zgodovino Celja in okolice ali pa po svojem konceptu sodijo v kategorijo novega in svežega v slovenskem družboslovju. Do konca leta 2007 je izšlo pet knjig (Andrej Pančur, V pričakovanju stabilnega denarnega sistema; Aleksander Žižek, Našim zvestim, ljubim celjskim meščanom; Branko Goropevšek, Slovenska politika na Štajerskem v letih 1900–1914; zbornik Štefan Kočvar – rodoljub slovenski; Mojca Marija Peternel, Cillier Wochenblatt (Zeitung), Celjski nemški časopis iz leta 1848). Sledi, do sedaj najboljše in v zbirki, objava doktorske disertacije Toneta Kregarja, ki prinaša primerjavo narodnega razvoja Slovencev in Slovakov in opis njihovih kulturno-političnih stikov 1848–1938.

V celjskem Muzeju novejšje zgodovine zaposleni Kregar je velik del dosedanjega raziskovalnega dela posvetil slovensko-slovaškim političnim in kulturnim stikom v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja. S to tematiko se je ukvarjal v diplomski nalogi in magisteriju; njegovo zadnje delo je nadgraditev dosedanjih izsledkov.

Knjiga je razdeljena na štiri poglavja. V prvem, po umestitvi v časovni in prostorski okvir, podaja bistvene poteze razvoja obeh narodov v habsburški monarhiji v obdobju 1848–1918. Pri tem črpa predvsem iz novejših pregledov zgodovine izpod peres slovenskih in slovaških avtorjev. Slovaški in slovenski narodni razvoj, tako gospodarski kot kulturno-politični, je bil poln vzponov in padcev, včasih sočasnih in vzporednih, drugič zopet v različnih obdobjih in "mimoidočih". Osnovna okoliščina, ki je določala njun položaj, je bila umestitev obeh v monarhiji po uvedbi dualizma. Eni pod Nemci, drugi pod Madžari, pri tem je predlog "pod" v zvezi s Slovaki potrebno razumeti veliko bolj dobesedno. Raznarodovalni pritisk Madžarov nanje je bil veliko ostrejši. Navedimo le nekaj zgovornih primerov. Ob uvedbi splošne in enake volilne pravice v avstrijskem delu so madžarske oblasti – zavedajoč se morebitne izgube vodilnega položaja zaradi manj kot polovice lastnega deleža v prebivalstvu – to vztrajno zavračale. Slovaška narod-

na zavest je bila pod hudim pritiskom tudi v šolstvu. Na tem področju so bili v veliko slabšem položaju kot Slovenci, saj so še ob zlomu monarhije zelo malo uporabljali slovaški jezik v ljudskih šolah, poleg tega pa niso imeli nobene srednje ali visoke šole v lastnem jeziku. Hud je bil pritisk na državne uslužbenke.

Kljub vsemu pa so Slovaki v nekaterih primerih – vsaj začasno – prehiteli Slovence. Leta 1848 so oblikovali jasen narodni program, 1. svetovno vojno pa so na njenem začetku sprejemali, če smemo danes to šteti kot prednost, mnogo manj navdušeno kot Slovenci. Več kot razlik pa je v razvoju obeh narodov vendarle podobnosti. Oba naroda sta se kot nevladajoča v zadnjih desetletjih 19. stoletja tako gospodarsko kot kulturno in politično okrepila. Pri Slovencih je razvoj šel dalje in tako so Slovaki ob koncu stoletja na vseh področjih zaostajali za svojimi slovanskimi brati podobnega imena. Oboji so kljub hudim zameram svojo prihodnost videli v Avstro-Ogrski. Pri obeh se je zaradi gospodarskih razlogov – pri Slovakah pa je bil vzrok še nacionalni pritisk – pojavilo izseljevanje iz domovine tako znotraj avstro-ogrškega okvira kot v evropske in čezmorske dežele. Na političnem področju so se razdelili – Slovaki malce pozneje – ob koncu 19. stoletja najprej na dva, takoj potem pa z oblikovanjem socialdemokratskega tabora na tri tabore. Znotraj obeh narodov so se pojavljali renegati. Podobna sta tudi načrta povezave s sorodnimi sosedi: pri Slovakah se je tako razvila češko-slovaška, pri Slovencih pa jugoslovanska ideja.

Poglavje prinaša tudi opis usode obeh narodov med 1. svetovno vojno, njun odnos do nje in razpadanja monarhije ter njun prispevek pri tem. Opisuje tudi šibke stike in povezave med Slovenci in Slovaki do leta 1918 in slabo medsebojno poznavanje kot posledico.

Naslednje poglavje (Slovenci in Slovaki med avtonomijo in centralizmom 1918–1938) ima že dovolj zgovoren naslov. V njem spoznamo ureditev, ali bolje rečeno, urejanje narodnega vprašanja in ustavnopravnega položaja obeh v novih državnih okvirih, socialni položaj ter njunemu gospodarski in politični razvoj. Predstavljene so opredeljene političnih strank do centralizma in unitarizma v češko-slovaški in jugoslovanski družbi. Avtor nam znova prikazuje množico paralel v razvoju. Oba naroda sta z vstopom v novo (večnarodno) državno povezavo veliko pridobila. Rešena pritiska germanizacije in madžarizacije sta se gospodarsko, kulturno, politično razvijala. Bila sta konstitutivni narod v svojih državah, njuna jezika sta bila enakopravna (toda Slovenci so se morali kasneje otepati z agresivno srbščino in cirilico). Vendar je pri obeh opazno tudi razočaranje, saj sta od nove skupne države veliko pričakovala. Tako prva Češko-slovaška kot Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (Jugoslavija) sta bili unitarno in centralistično urejeni. Ves

čas so bili navzoči nasprotni pogledi in zahteve. Različni usodi sta naroda doživljala v 2. svetovni vojni: Slovakom je namenila lastno državo (o njeni naravi veliko pove podatek, da je v prvih dveh mesecih nje-nega obstoja prenehala izhajati polovica periodičnih publikacij), Slovincem okupacijo.

Druga polovica knjige je namenjena prikazu poročanja slovenskega časopisja med obema vojnama o Slovakah in narobe. S primeri naslovov izbranih člankov, ki pomenijo le iztočnico za opis časovnega okvira, nas avtor vodi med osnovnimi temami in potezami pisanja poglobitnega slovenskega in slovaškega časopisja. Tretje poglavje (Slovaški politični tisk o Slovencih 1918–1941) prinese sedem naslovov, četrto (Slovenski pogledi na Slovaško vprašanje 1918–1938) pa enajst. V prvi polovici dela prevladuje zgodovina političnega delovanja, v drugi pa se ji z večjo težo pridružuje še drugo. V njej se nam razgrinjajo še poročila o kulturnih dogodkih, delu društev, življenju univerz, odzivih na mednarodne dogodke, mesto v njih so našli tudi pomembni posamezniki ipd. Vse to pa se velikokrat tudi ni moglo izogniti političnim predznakom.

Avtor je pri delu uporabil slovaške in slovenske časopise in revije, uradne liste obeh držav iz obravnavanega časa, nekaj objavljenih virov ter obsežno število knjig in člankov. Knjiga je tudi bogato ilustrirana. Kazalo bi morda uporabiti še (morebiti obstoječe) arhivsko gradivo iz zapuščin posameznikov iz obravnavanega časa. Vendar ta namig ni mišljen v slabšalnem pomenu, saj ne dvomim, da ni prišel na misel tudi avtorju samemu ali da se morda avtor celo že ne pripravlja na kaj takega. Ob primerjavi z drugimi spoznavš zgodovino lastnega naroda v novi luči.

Bojan Himmelreich

Jure Maček, Človek ne more mimo, ne da bi pustil sled ..., Pokrajinski arhiv Maribor, Katalogi XXIV, Maribor 2006, 48 strani; razstava v razstavišču Archivum, avtor Jure Maček, 25. maja 2006 do 10. decembra 2006

V letu 2006 je višji arhivist Jure Maček v Pokrajinskem arhivu Maribor pripravil razstavo in katalog arhivskega gradiva, izbranega predvsem iz osebni fondov nekaterih za Maribor pomembnih oseb, ki so delovale v obdobju med obema vojnama. V katalogu je ob uvodniku direktorice dr. Slavice Tovšak avtorjevo besedilo. V njem je najprej osvetlil zgodovino zbiranja gradiva privatne proveniencije ter zakonodajo, ki se je nanašala na tovrstne arhivalije,